

Γνωμοδότηση της Ευρωπαϊκής Οικονομικής και Κοινωνικής Επιτροπής με θέμα «Ανακοίνωση της Επιτροπής στο Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, το Συμβούλιο, την Ευρωπαϊκή Οικονομική και Κοινωνική Επιτροπή και την Επιτροπή των Περιφερειών — Βελτίωση της πρόσβασης στις επιστημονικές πληροφορίες: Αύξηση της απόδοσης των δημόσιων επενδύσεων στην έρευνα»

COM(2012) 401 final

(2013/C 76/09)

Εισηγητής: ο κ. Gerd WOLF

Στις 17 Ιουλίου 2012, και σύμφωνα με το άρθρο 304 της Συνθήκης για τη λειτουργία της Ευρωπαϊκής Ένωσης, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή αποφάσισε να ζητήσει γνωμοδότηση της Ευρωπαϊκής Οικονομικής και Κοινωνικής Επιτροπής σχετικά με την:

Ανακοίνωση της Επιτροπής στο Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, το Συμβούλιο, την Ευρωπαϊκή Οικονομική και Κοινωνική Επιτροπή και την Επιτροπή των Περιφερειών - Βελτίωση της πρόσβασης στις επιστημονικές πληροφορίες: Αύξηση της απόδοσης των δημόσιων επενδύσεων στην έρευνα

COM(2012) 401 final.

Το ειδικευμένο τμήμα «Ενιάια αγορά, παραγωγή και κατανάλωση», στο οποίο ανατέθηκαν οι σχετικές προπαρασκευαστικές εργασίες, υιοθέτησε τη γνωμοδότησή του στις 8 Ιανουαρίου 2013.

Κατά την 486η σύνοδο ολομέλειας, της 16ης και 17ης Ιανουαρίου 2013 (συνεδρίαση της 16ης Ιανουαρίου), η Ευρωπαϊκή Οικονομική και Κοινωνική Επιτροπή υιοθέτησε με 151 ψήφους υπέρ και 5 αποχές την ακόλουθη γνωμοδότηση.

1. Συμπεράσματα και συστάσεις

1.1 Η πρόσβαση σε επιστημονικές πληροφορίες αποτελεί βασική προϋπόθεση για την επιτυχή έρευνα και την προώθηση της καινοτομίας, συνεπώς, και για την ανταγωνιστικότητα της Ευρώπης. Σε αυτό συμπεριλαμβάνονται η μεταφορά γνώσεων μεταξύ ερευνητών, μεταξύ ερευνητικών συμπράξεων – ιδίως ανάμεσα στον τομέα της έρευνας και στις επιχειρήσεις – καθώς και μεταξύ ερευνητών και πολιτών.

1.2 Έχοντας κατά νου τις ακόλουθες παρατηρήσεις, η ΕΟΚΕ στηρίζει τους στόχους και τις προτάσεις που διατυπώνει η Ευρωπαϊκή Επιτροπή, εκτιμώντας ότι, με τις τεχνικές δυνατότητες που προσφέρει το Διαδίκτυο, μπορούν να διευκολύνουν το επιστημονικό έργο και να αυξήσουν την απόδοσή του.

1.3 Για την επιτυχή εκπλήρωση αυτών των στόχων, πρέπει να εξακολουθήσουν να διασφαλίζονται η ιδιότητα του δημιουργού και η διανοητική ιδιοκτησία των ερευνητών και των ερευνητικών οργανισμών, να διαφυλαχθεί η ελευθερία της επιστήμης και της έρευνας, ενώ οι ερευνητές θα πρέπει να απαλλαγθούν από οποιαδήποτε πρόσθετη διοικητική επιβάρυνση ή πρόσθετη εργασία που επιβραδύνει την αποδοτικότητά τους.

1.4 Η ανοιχτή πρόσβαση (μέσω Διαδικτύου) σε επιστημονικές δημοσιεύσεις συνιστά προέκταση και συμπλήρωση των βιβλιοθηκών, βασισμένη στις σύγχρονες τεχνολογικές δυνατότητες. Είναι πολύ χρήσιμη, πλέον πολύ διαδεδομένη και συνιστάται να επεκταθεί και να συμπληρωθεί. Στόχο πρέπει να αποτελεί η παγκόσμια συμμετρία μεταξύ της Ευρώπης και των μη ευρωπαϊκών κρατών.

1.5 Η διαφύλαξη των επιστημονικών πληροφοριών (αποθήκευση των δεδομένων της έρευνας) για πιθανή μεταγενέστερη χρήση είναι απαραίτητη και εντάσσεται στις σύγχρονες ορθές επιστημονικές πρακτικές. Η ΕΟΚΕ επιδοκιμάζει την πρόθεση της Επιτροπής να εξακολουθήσει να στηρίζει και στο μέλλον τις αναγκαίες υποδομές για τον σκοπό αυτόν. Στον βαθμό που η αποθήκευση δεδομένων

πρέπει να εξετάζεται πιο λεπτομερώς στο πλαίσιο των συμφωνιών έργου, κρίνεται σκόπιμο οι αποφάσεις σχετικά με τον όγκο, τον μορφότυπο, τον βαθμό λεπτομέρειας και την περιγραφή (με τη βοήθεια μεταδεδομένων) να λαμβάνονται σε συνεργασία με τους εμπλεκόμενους ερευνητές.

1.6 Βάσει των παραπάνω ανακύπτει το ζήτημα της ανοιχτής (δηλαδή γενικής, παγκόσμιας, δωρεάν, μη ελεγχόμενης και άνευ όρων) πρόσβασης μέσω Διαδικτύου σε αποθηκευμένα ερευνητικά δεδομένα. Το ζήτημα αυτό περιέχει πολλαπλές πτυχές, αφορά την σύγχρονη επιστημονική αντίληψη και η προσέγγισή του θα πρέπει να γίνει με πολύ διαφοροποιημένο και προσεκτικό τρόπο. Μολονότι υπάρχουν ενδεχομένως ερευνητικοί κλάδοι όπου η ανοιχτή εξωτερική πρόσβαση μπορεί να είναι χρήσιμη και ασφαλής, σε πολλούς άλλους κλάδους υπάρχουν καθοριστικές πτυχές που αντιτάσσονται σε μια τέτοια πρόσβαση. Για αυτόν τον λόγο αντενδείκνυται η υιοθέτηση μιας μαζικής προσέγγισης.

1.7 Ως εκ τούτου, σε επιλεγμένες περιπτώσεις, οι πιθανές λύσεις θα πρέπει να οικοδομηθούν προοδευτικά και εμπειρικά πάνω στις συνηθισμένες εθελοντικές διαδικασίες της αυτοοργανωμένης ανταλλαγής δεδομένων που εφαρμόζονται ήδη σήμερα (παράδειγμα: CERN, Παγκόσμιος Ιστός!) και να δοκιμαστούν πειραματικά στο πλαίσιο πιλοτικής δράσης σε συμφωνία με τους επιστήμονες που συμμετέχουν ενεργά στην ερευνητική διαδικασία. Εντούτοις, ο πρόσθετος διοικητικός φόρτος που συνεπάγεται μια τέτοια πρωτοβουλία δεν πρέπει να επιβάλλει νέες απαιτήσεις ή επιπλέον διαδικασίες, προκειμένου να μην υπονομευθούν οι προσπάθειες απλούστευσης που μόλις ξεκίνησαν.

1.8 Πέραν τούτου, η ανοιχτή πρόσβαση – κυρίως στην περίπτωση μιας παγκόσμιας συμμετρίας μεταξύ Ευρώπης και μη ευρωπαϊκών κρατών – σε μια ενδεδειγμένη επιλογή δεδομένων, στα οποία βασίζονται οι δημοσιεύσεις ανοιχτής πρόσβασης, θα μπορούσε να αποδειχθεί ωφέλιμη, εφόσον το συνεπαγόμενο πρόσθετο διοικητικό κόστος είναι αποδεκτό και δικαιολογημένο.

1.9 Όλες αυτές οι δράσεις επιφέρουν ορισμένες φορές σημαντικές πρόσθετες δαπάνες για τους ερευνητές και τους οργανισμούς τους, οι οποίες θα πρέπει να συνεκτιμηθούν πλήρως στην πρόβλεψη του προϋπολογισμού και την κατανομή των κονδυλίων.

2. Κύρια σημεία της ανακοίνωσης της Επιτροπής

2.1 Στην παρούσα ανακοίνωση καθορίζονται οι ενέργειες που η Επιτροπή προτίθεται να λάβει για να βελτιωθεί η πρόσβαση στις επιστημονικές πληροφορίες και να ενισχυθούν τα οφέλη των δημοσίων επενδύσεων στην έρευνα.

2.2 Στόχοι αυτών των ενεργειών είναι:

- η πρόσβαση σε επιστημονικές δημοσιεύσεις,
- η διαφύλαξη των επιστημονικών πληροφοριών,
- η πρόσβαση σε ερευνητικά δεδομένα.

2.3 Όσον αφορά την πρόσβαση σε επιστημονικές δημοσιεύσεις, οι διαπραγματεύσεις που διεξάγονται επί του παρόντος με τους εκδότες εστιάζονται σε δύο μοντέλα:

- «**Χρυσή**» ανοιχτή πρόσβαση (εκδοτική δραστηριότητα ανοιχτής πρόσβασης): Η πληρωμή των εξόδων δημοσίευσης μετατίθεται, από τους αναγνώστες (μέσω των συνδρομών) στους δημιουργούς. Τα έξοδα αυτά βαρύνουν συνήθως το πανεπιστήμιο ή το ερευνητικό ίδρυμα με το οποίο ο ερευνητής είναι συνδεδεμένος, ή τον οργανισμό χρηματοδότησης που υποστηρίζει τη έρευνα.
- «**Πράσινη**» ανοιχτή πρόσβαση (αυτο-αρχειοθέτηση): το δημοσιευμένο άρθρο ή η τελική μορφή του χειρόγραφου που έχει αξιολογηθεί από έναν ομότιμο αρχειοθετείται από τον ερευνητή σε επιγραμμικό αποθετήριο πριν, μετά ή παράλληλα με τη δημοσίευσή του. Η πρόσβαση σε αυτό το άρθρο συχνά καθυστερεί («περίοδος αναστολής») κατ' αίτηση του εκδότη, έτσι ώστε οι συνδρομητές να διατηρούν ένα πρόσθετο όφελος.

2.4 Εξάλλου, θα καθοριστεί χρονοδιάγραμμα για την σταδιακή επίτευξη αυτών των στόχων κατά τη διάρκεια του προγράμματος «Ορίζοντας 2020».

3. Παρατηρήσεις της ΕΟΚΕ

Το θέμα που εξετάζεται στην παρούσα γνωμοδότηση είναι η ανοιχτή, δηλ. η γενική, δωρεάν, παγκόσμια και απεριόριστη πρόσβαση μέσω Διαδικτύου στις μελλοντικές εκδόσεις και στα υποκείμενα ερευνητικά τους δεδομένα, τα οποία, διατίθενται πλέον όλο και περισσότερο σε ψηφιακή μορφή.

3.1 Παλαιότερες δηλώσεις

Στη γνωμοδότησή της με θέμα ⁽¹⁾ «Συνεργασία και μεταφορά γνώσεων μεταξύ ερευνητικών οργανισμών, βιομηχανίας και ΜΜΕ - μια σημαντική προϋπόθεση για την καινοτομία», η ΕΟΚΕ είχε ήδη εξετάσει το υπό συζήτηση θέμα και είχε διατυπώσει σχετικές γενικές παρατηρήσεις, οι οποίες εξακολουθούν να ισχύουν. Αυτές οι παρατηρήσεις αφορούσαν τον στόχο της βελτίωσης της μεταφοράς γνώσεων μεταξύ συμπράξεων στον τομέα της έρευνας (ιδίως μεταξύ του ερευνητικού τομέα και των επιχειρήσεων). Ο στόχος αυτός

θεωρήθηκε βασικός παράγοντας για την προώθηση της καινοτομίας και, ως εκ τούτου, της ανταγωνιστικότητας της Ευρώπης. Οι παρατηρήσεις της ΕΟΚΕ επικεντρώθηκαν επίσης στην προσέγγιση αναφορικά με τη διανοητική ιδιοκτησία που παράγεται στο πλαίσιο της διαδικασίας έρευνας και καινοτομίας, καθώς και αναφορικά με την καλλιτεχνική και επιστημονική ελευθερία ⁽²⁾ ⁽³⁾.

3.2 Ιδιότητα του δημιουργού και διανοητική ιδιοκτησία

Από τη μία πλευρά, η ιδιότητα του δημιουργού και τα δικαιώματα διανοητικής ιδιοκτησίας των ερευνητών και των οργανισμών τους συνίστανται στην αναγνώριση του πρωτογενούς δημιουργού μιας επιστημονικής ανακάλυψης ή εφεύρεσης, συνήθως μέσω της τεκμηρίωσης της πατρότητας του έργου σε μία δημοσίευση. Από την άλλη πλευρά, η ιδιότητα του δημιουργού και τα δικαιώματα διανοητικής ιδιοκτησίας αφορούν την αναγνώριση, καθώς και, κατά περίπτωση, τα δικαιώματα εκμετάλλευσης (ή μέρους αυτών) της δημιουργικής διαδικασίας, στο πλαίσιο της οποίας μπορεί, ενδεχομένως, να προκύψουν καινοτομίες και ανακαλύψεις από τα νέα δεδομένα, για τις οποίες, στη συνέχεια, συχνά ζητείται προστασία μέσω διπλώματος ευρεσιτεχνίας. Επομένως, η ΕΟΚΕ επικροτεί τη θέση της Επιτροπής που διατυπώνεται στο κεφάλαιο 4.1: «Οι πολιτικές ανοιχτής πρόσβασης δεν θίγουν την ελευθερία του συγγραφέα να επιλέξει αν θα δημοσιεύσει ή όχι. Επίσης, δεν παρεμβαίνουν στην κατοχύρωση ευρεσιτεχνίας ή σε άλλες μορφές εμπορικής εκμετάλλευσης [...]».

3.3 Προθεσμία προκαταρκτικής δημοσίευσης που δεν θίγει τον καινοτόμο χαρακτήρα της εφεύρεσης (grace period)

Η επιλογή μεταξύ, αφενός της πρόωρης δημοσίευσης επιστημονικών πορισμάτων, η οποία όμως, ταυτόχρονα, συνεπάγεται παραίτηση από οποιαδήποτε αξίωση επί πιθανών εφευρέσεων που βασίζονται σε αυτά, ή, αφετέρου, προκειμένου να αποφευχθεί μια τέτοια κατάσταση, της αναστολής, κατ' αρχάς, της δημοσίευσης, ενέργεια που μπορεί να συνεπάγεται απώλεια του δικαιώματος προτεραιότητας, π.χ. για μία ανακάλυψη, αποτελεί ένα περίπλοκο δίλημμα που θα μπορούσε να προκαλέσει απώλειες. Προκειμένου να αντιμετωπιστεί αυτό το δίλημμα, η ΕΟΚΕ επαναλαμβάνει τη σύστασή της να προβλεφθεί προθεσμία προκαταρκτικής δημοσίευσης που δεν θα θίγει τον καινοτόμο χαρακτήρα της εφεύρεσης κατά τη θέσπιση του διπλώματος ευρεσιτεχνίας της ΕΕ ⁽⁴⁾.

3.4 Το παράδειγμα του διπλώματος ευρεσιτεχνίας

Υστερα από δεκαετίες διεθνούς προόδου έχει επιτευχθεί στο δικαίωμα ευρεσιτεχνίας μια ορθή ισορροπία μεταξύ, αφενός των αρχικών απαιτήσεων τήρησης εχεμύθειας όσον αφορά τα δικαιώματα διανοητικής ιδιοκτησίας και, αφετέρου, της ανοιχτής πρόσβασης στα προϊόντα που απορρέουν από αυτά τα δικαιώματα. Ως αποτέλεσμα, οι αιτήσεις διπλωμάτων ευρεσιτεχνίας κοινοποιούνται μετά την παρέλευση 18 μηνών και είναι προσβάσιμες για όλους στο Διαδίκτυο.

3.5 Ερευνητικά δεδομένα

Μολονότι υπάρχουν διαφορές μεταξύ των επιμέρους επιστημονικών κλάδων, χαρακτηριστικό της διαδικασίας που εφαρμόζεται έως σήμερα είναι ότι:

⁽²⁾ Χάρτης Θεμελιωδών δικαιωμάτων της ΕΕ, Άρθρο 13 (Μάρτιος 2012: «Ελευθερία της τέχνης και της επιστήμης.»)

⁽³⁾ Πρβλ., για παράδειγμα, το άρθρο του Torsten Wilholt στο περιοδικό FORSCHUNG & LEHRE, 19^ο έτος 12/12, σελίδα 984. www.forschung-und-lehre.de

⁽⁴⁾ ΕΕ C 132 της 3.5.2011, σ. 39, παράγραφος 3.9.

⁽¹⁾ ΕΕ C 218 της 11.9.2009, σ. 8, κεφάλαιο 3.

- i. Τα δεδομένα που συλλέγονται κατά την ερευνητική διαδικασία, τα οποία στηρίζονται στα λεγόμενα «ανεπεξέργαστα» δεδομένα, κατ' αρχάς βαθμονομούνται και εξετάζονται, προκειμένου να εντοπιστούν τυχόν εσφαλμένες μετρήσεις. Στη συνέχεια, στο πλαίσιο μιας εσωτερικής διαδικασίας διαμόρφωσης γνώμης, εξετάζεται η συνεκτικότητά τους, αξιολογείται η σημασία τους και, εφόσον είναι αναγκαίο, τα δεδομένα αυτά συγκρίνονται ή συνδυάζονται με άλλα στοιχεία μετρήσεων, προτού εγγραφούν σε ένα έγκυρο και αξιόπιστο σύνολο δεδομένων και δημοσιοποιηθούν.
- ii. Οι ερευνητές που έχουν αναλάβει την επεξεργασία αυτών των δεδομένων είναι οι πρώτοι που δημοσιεύουν σχετικές εκθέσεις, ερμηνεύουν τα αποτελέσματα και συνάγουν συμπεράσματα.

3.6 Κατ' αρχήν συμφωνία

Λαμβανομένων υπόψη των παραπάνω παρατηρήσεων, η ΕΟΚΕ στηρίζει τους στόχους που θέτει η Επιτροπή, οι οποίοι, κατά την άποψή της, μπορούν, χάρη στις τεχνικές δυνατότητες του Διαδικτύου, να διευκολύνουν το επιστημονικό έργο και να το καταστήσουν πιο αποτελεσματικό. Συνιστά την προοδευτική περαιτέρω ανάπτυξη των συναφών διαδικασιών ή προσεγγίσεων που έχουν ήδη δρομολογηθεί σε διαρκή συνεργασία με τους επιστήμονες που δραστηριοποιούνται στην ερευνητική διαδικασία. Στο πλαίσιο αυτό, θα πρέπει να συνυπολογιστούν οι ιδιαιτερότητες κάθε ερευνητικού κλάδου, ενώ οι ερευνητές θα πρέπει να απαλλαχθούν από την γραφειοκρατία και από οποιαδήποτε αντιπαραγωγική πρόσθετη εργασία. Στην επόμενη ενότητα θα παρουσιαστούν περαιτέρω σχετικές απόψεις και περιορισμοί.

4. Ειδικές παρατηρήσεις της ΕΟΚΕ

4.1 Ανοιχτή πρόσβαση σε δημοσιεύσεις

Η ανοιχτή πρόσβαση (μέσω Διαδικτύου) σε επιστημονικές δημοσιεύσεις, με τη βοήθεια των σύγχρονων τεχνολογικών δυνατοτήτων, συμπληρώνει το έργο των βιβλιοθηκών. Είναι χρήσιμη και ωφέλιμη, εφαρμόζεται πλέον όλο και περισσότερο και θα πρέπει να συνεχιστεί εντατικά και να αναπτυχθεί πλήρως.

4.1.1 «Χρυσή» ή «πράσινη»

Η συμφωνία που μπορεί ή θα πρέπει να συναφθεί με τον εκάστοτε εκδότη σχετικά με την «χρυσή» ή την «πράσινη» πρόσβαση αποτελεί ένα μάλλον ρεαλιστικό ζήτημα, συγκεκριμένα, ένα ζήτημα κόστους. Αυτό που προέχει είναι η γενική πρόσβαση σε επιστημονικές και τεχνικές δημοσιεύσεις χωρίς μεγάλες καθυστερήσεις.

4.1.2 Υπερβολικό κόστος

Ωστόσο, έχει δημιουργηθεί η αντίληψη ότι οι μεγάλοι εκδότες επιβάλλουν υπερβολικές χρεώσεις για την πρόσβαση αυτή. Το πρόβλημα αυτό θα μπορούσε να επιλυθεί με την ενίσχυση του ανταγωνισμού στο πλαίσιο της αλληλεπίδρασης μεταξύ συγγραφέων, αρχισυντακτών και εκδοτών. Παρόλα αυτά, στην αξιολόγηση των επιστημονικών επιδόσεων καθοριστικό ρόλο διαδραματίζει και το γόητρο του περιοδικού στο οποίο δημοσιεύονται. Επομένως, η ΕΟΚΕ ενθαρρύνει την Επιτροπή να προχωρήσει, σε συνεργασία με τους επιστημονικούς οργανισμούς, σε περαιτέρω προβληματισμό σχετικά με το πώς μπορούν να επιτευχθούν βελτιώσεις. Στο πλαίσιο αυτό όμως, δεν πρέπει να περιοριστεί η ελευθερία των συγγραφέων ως προς την επιλογή του περιοδικού.

4.1.3 Προδημοσιεύσεις

Η ΕΟΚΕ εφιστά την προσοχή στη διαδεδομένη πρακτική τα νέα επιστημονικά πορίσματα να καθίστανται προσβάσιμα στην επιστημονική κοινότητα με τη μορφή προδημοσιεύσεων – επίσης μέσω Διαδικτύου – ενώ βρίσκονται ακόμη στη φάση αξιολόγησης από εξωτερικούς εμπειρογνώμονες (διατηγητές) προτού δημοσιευτούν σε επιστημονικές περιοδικές εκδόσεις. Κάτι ανάλογο ισχύει για τις παρουσιάσεις σε συμπόσια και σε διασκέψεις εμπειρογνομένων, οι οποίες διαδραματίζουν αξιόλογο συνδυαστικό ρόλο.

4.1.4 Διεθνείς συμφωνίες - Συμμετρία

Σε διεθνές επίπεδο θα πρέπει να αποφευχθούν σημαντικές ανισοροπίες μεταξύ της ΕΕ και των υπόλοιπων κρατών. Εφόσον οι επιστήμονες ή οι πολίτες από όλο τον κόσμο μπορούν να έχουν δωρεάν πρόσβαση σε επιστημονικές δημοσιεύσεις προερχόμενες από την ΕΕ μέσω διαδικτύου, τότε κρίνεται σκόπιμο να εξασφαλιστεί και στους επιστήμονες ή τους πολίτες της ΕΕ η δωρεάν πρόσβαση σε όλες τις επιστημονικές δημοσιεύσεις που προέρχονται εκτός της ΕΕ. Η ΕΟΚΕ στηρίζει τις προσπάθειες που καταβάλλει η Επιτροπή να επιτύχει αυτή τη συμμετρία μέσω διεθνών συμφωνιών. Το επιστημονικό έργο μπορεί πραγματικά να διευκολυνθεί μόνο με την παγκόσμια ροή πληροφοριών.

4.1.5 Διασκέψεις εμπειρογνομένων και βιβλιοθήκες

Συγχρόνως, η ΕΟΚΕ προειδοποιεί ότι με την ανοιχτή πρόσβαση δεν θα πρέπει να καταστούν περιττές ή άνευ αντικειμένου οι άλλες μορφές ανταλλαγής πληροφοριών και ιδεών. Η εργασία μπροστά στον υπολογιστή δεν υποκαθιστά τα θετικά κίνητρα που παρέχουν ο διάλογος και οι συζητήσεις ή το πνευματικό περιβάλλον μιας βιβλιοθήκης ή μιας διάσκεψης εμπειρογνομένων.

4.2 Αποθήκευση δεδομένων

Οι περισσότεροι μεγάλοι ερευνητικοί οργανισμοί έχουν ήδη συμπεριλάβει την αποθήκευση των δεδομένων στους κανόνες τους σχετικά με την ορθή επιστημονική πρακτική. Δεδομένου του τεράστιου όγκου δεδομένων που συλλέγονται σήμερα, και η αποθήκευση δεδομένων αποτελεί, κατά βάση, ζήτημα διαθέσιμων πόρων και υποδομών, δηλαδή, απαιτούνται υψηλές δαπάνες σε εξοπλισμό και σε ανθρώπινο δυναμικό για την επικύρωση αυτού του όγκου δεδομένων, την ταξινόμηση, τη συμπίεση, τη συντόμηση ή τη διαγραφή ανεπεξέργαστων δεδομένων, καθώς και την περιγραφή τους με τη βοήθεια μεταδεδομένων, χωρίς να χαθούν σημαντικές πληροφορίες. Στο πλαίσιο αυτό πρέπει να συνεκτιμηθεί η σχέση κόστους-ωφέλειας.

4.2.1 Προώθηση από την Επιτροπή

Η ΕΟΚΕ επιδοκιμάζει τις μέχρι σήμερα και τις σχεδιαζόμενες δράσεις που έχει αναλάβει η Επιτροπή για να προωθήσει την αποθήκευση των ερευνητικών δεδομένων και τις σχετικές αναγκαίες υποδομές.

4.2.2 Εξειδικευμένες λύσεις

Η ΕΟΚΕ συμφωνεί με την άποψη της Επιτροπής ότι δεν θα πρέπει να αναζητηθούν γενικές λύσεις, αλλά κάθε επιστημονικός κλάδος θα πρέπει να αποφασίζει αυτόνομα σε ποιο βαθμό και με ποια μέσα θα αποθηκεύονται τα δεδομένα και κατά πόσο θα εφαρμόζονται τυποποιήσεις. Για τον σκοπό αυτό, θα πρέπει να χρησιμοποιηθούν, στο μέτρο του δυνατού, ανοιχτά και διεθνή πρότυπα ώστε να διευκολυνθεί η διαλειτουργικότητα.

4.3 Εξωτερική ανοιχτή πρόσβαση σε δεδομένα

Η πρόθεση της Επιτροπής και άλλων υποστηρικτών ⁽⁵⁾ να προωθήσουν την ανοιχτή (ψηφιακή) πρόσβαση σε ερευνητικά δεδομένα βασίζεται κυρίως στους παρακάτω στόχους:

- α) Πρέπει να ενισχυθεί η ποιότητα του επιστημονικού λόγου, διότι, κατά κανόνα, για την κατανόηση και τη λεπτομερή αξιολόγηση δημοσιευμένων αποτελεσμάτων της έρευνας απαιτείται πρόσβαση στα δεδομένα που αναλύονται και στα σχετικά εργαλεία ανάλυσης·
- β) Προτείνεται να αυξηθεί η απόδοση των δημόσιων πόρων που χρησιμοποιούνται για τη συλλογή των δεδομένων μέσω της μεταγενέστερης αξιοποίησης των δεδομένων αυτών.

Η ΕΟΚΕ υποστηρίζει κατ' αρχήν πλήρως το σύνολο αυτών των στόχων.

Τα ερωτήματα, ωστόσο, που τίθενται είναι με ποια μέσα, σε ποιο επίπεδο διαφοροποίησης και σε ποιο βαθμό θα πρέπει να επιτευχθούν οι στόχοι αυτοί, ποιες πρόσθετες - συμπεριλαμβανομένων των διοικητικών - δαπάνες συνεπάγεται η υλοποίησή τους, κατά πόσο οι δαπάνες αυτές δικαιολογούνται από το αναμενόμενο όφελος, καθώς και ποιες είναι οι αντίθετες απόψεις.

4.3.1 Τρέχουσες πρακτικές

Ουσιώδες χαρακτηριστικό της επιστημονικής έρευνας είναι ότι κάθε διαδικασία επιστημονικής ανακάλυψης, συμπεριλαμβανομένων των συναφών δεδομένων και πηγών, πρέπει να είναι κατανοητή και αναπαραγώγιμη, ενώ τα αναγόμενα συμπεράσματα πρέπει να μπορούν να παραμένουν ακεραία σε οποιαδήποτε σύζηση ή διάλογο. Για τον σκοπό αυτό, εφαρμόζονται στην επιστημονική κοινότητα πριν από, κατά τη διάρκεια και μετά τη δημοσίευση σε περιοδικές εκδόσεις καθιερωμένες και επιτυχημένες διαδικασίες όπως σεμινάρια, συνέδρια, διαδικασίες πραγματογνωμοσύνης, εξέταση από ομοτίμους, ανταλλαγή πληροφοριών και δεδομένων, ανταλλαγές προσωπικού, κλπ. Προς τούτο αξιοποιούνται πλέον και τα σύγχρονα μέσα του ψηφιακού θεματολογίου. Ακριβώς για τον σκοπό της ανταλλαγής δεδομένων, η CERN ⁽⁶⁾ πρότεινε και ανέπτυξε περαιτέρω σε συνεργασία με εταίρους τον *Παγκόσμιο Ιστό (World Wide Web - www)*.

4.3.2 Πρόσθετες δράσεις

Συνεπώς, οι προτάσεις της Επιτροπής μπορούν να εστιαστούν μόνο στο ζήτημα πώς αυτές οι καθιερωμένες διαδικασίες αυτοοργάνωσης μπορούν να συμπληρωθούν, να βελτιωθούν, να απλουστευτούν και να καταστούν πιο αποτελεσματικές. Οι πρακτικές πρόσθετες δράσεις που προβλέπονται για την υλοποίηση του στόχου αυτού δεν αποσαφηνίζονται επαρκώς στην ανακοίνωση της Επιτροπής· προφανώς μεταξύ των σχεδιαζόμενων ενεργειών συμπεριλαμβάνονται πιλοτικές δράσεις.

4.3.3 Προβλήματα - Αδυναμίες

Ενώ οι προσδοκίες όσον αφορά την ανοιχτή πρόσβαση έχουν ήδη εξεταστεί, κρίνεται σκόπιμο να επισημανθούν και τα προβλήματα, οι εξαιρέσεις ή οι αδυναμίες που πρέπει να αντιμετωπιστούν. Οι τελευταίες αφορούν για παράδειγμα:

- τήρηση του απορρήτου κατά την ανάπτυξη καινοτομιών, ιδίως σε συνεργασία με τη βιομηχανία (MME)· ζητήματα διπλωμάτων ευρεσιτεχνίας·

— απόρρητο των δεδομένων ασθενών στην ιατρική έρευνα·

— προστασία της ιδιότητας του δημιουργού (ερευνητών και ερευνητικών οργανισμών) των δεδομένων·

— παρανοήσεις κατά την ανάκτηση και ερμηνεία των δεδομένων, καθώς και παρεπόμενες συνέπειες·

— πιθανοί περιορισμοί στην μεταφορά τεχνολογίας που προβλέπονται από τον νόμο περί ελέγχου των εξαγωγών·

— διασφάλιση της παγκόσμιας συμμετρίας μεταξύ της ΕΕ και των τρίτων κρατών·

— δαπάνες προσωπικού και εξοπλισμού προκειμένου, από έναν συχνά απροσδιόριστο μεγάλο όγκο ανεπεξέργαστων δεδομένων, να επιλεγούνται τα συναφή δεδομένα και να καθίστανται κατανοητά και ωφέλιμα για τα τρίτα μέρη.

Είναι προφανές ότι τα προαναφερόμενα προβλήματα παρεμποδίζουν την γενική καθιέρωση της ανοιχτής πρόσβασης στα δεδομένα της έρευνας.

4.3.4 Μία διαφοροποιημένη προσέγγιση

Χρειάζεται λοιπόν, εν προκειμένω, μια διαφοροποιημένη προσέγγιση. Η ΕΟΚΕ αναγνωρίζει ότι υπάρχουν τομείς, στους οποίους η ανοιχτή εξωτερική πρόσβαση σε ερευνητικά δεδομένα μέσω διαδικτύου μπορεί να είναι επωφέλης, όπως π.χ. για τα μετεωρολογικά δεδομένα, τα αποθέματα γονιδίων, τα δημογραφικά δεδομένα ή άλλα δεδομένα που προσδιορίζονται σαφώς και έχουν στατιστική σημασία (μολονότι, στην προκειμένη περίπτωση, πρέπει να αποσαφηνιστεί και η έννοια «δεδομένα»).

Συγχρόνως, η ΕΟΚΕ συνιστά μια σαφώς προσεκτικότερη προσέγγιση, λόγου χάρι:

i. στις περιπτώσεις εξαιρετικά πολύπλοκων πειραμάτων όπως οι επιταχυντές ή οι εγκαταστάσεις δοκιμών στον τομέα της έρευνας για την πυρηνική σύντηξη και

ii. σε όλες τις συνεργασίες με την βιομηχανική έρευνα, συμπεριλαμβανομένων των MME.

4.3.5 Ειδικότερα για την τελευταία περίπτωση, η ΕΟΚΕ διαπιστώνει μια εγγενή αντίφαση μεταξύ των στόχων, από τη μία πλευρά, να προωθηθεί η ανοιχτή πρόσβαση σε ερευνητικά δεδομένα, και, από την άλλη πλευρά, να ενισχυθεί ειδικά η καινοτομία μέσω της επικέντρωσής της σε συμπράξεις δημόσιου-ιδιωτικού τομέα, όπου η τήρηση του απορρήτου συνιστά ζωτική παράμετρο. Ωστόσο, ακόμη και οι προσπάθειες που καταβάλλονται για την επίτευξη ισορροπίας μεταξύ αυτών των αντιφατικών στόχων, δηλαδή, η διάκριση μεταξύ αφενός των «ανώδυνων» δεδομένων, όπως τα δεδομένα της βασικής έρευνας, και, αφετέρου, των καινοτόμων δεδομένων, όπως π.χ. τα δεδομένα που προκύπτουν από την εφαρμοσμένη έρευνα, συνεπάγονται κινδύνους. Μία τέτοια «εκ των προτέρων» διάκριση απαιτεί την ικανότητα ανάπτυξης μιας μελλοντοστραφούς προσέγγισης. Εξάλλου, οι επαναστατικές νέες ανακαλύψεις της λεγόμενης «βασικής έρευνας» μπορεί να αποδειχθούν εξαιρετικά καινοτόμες και, σε περίπτωση πρόωρης δημοσίευσης, μπορεί να στερηθούν

⁽⁵⁾ Πρβλ. www.royalsociety.org/uploadedFiles/Royal_Society_Content/policy/projects/sape/2012-06-20-SAOE.pdf, www.wissenschaftsrat.de/download/archiv/2359-12.pdf

⁽⁶⁾ Ευρωπαϊκή Οργάνωση Πυρηνικών Ερευνών (CERN).

την προστασία που παρέχει το δίπλωμα ευρεσιτεχνίας (βλ. σχετικά το σημείο 3.3). Προς τούτο, θα πρέπει να αναζητηθεί και σε αυτήν την περίπτωση μια ρεαλιστική λύση, όπως και για τις «κανονικές» δημοσιεύσεις (βλέπε σχετικά το σημείο 3.2, καθώς και το σημείο 4.2 της ανακοίνωσης της Επιτροπής).

4.3.6 Μια εθελοντική προσέγγιση

Επομένως, θα πρέπει να εξασφαλιστεί στους ερευνητές που συμμετέχουν στο εκάστοτε ερευνητικό σχέδιο η ελευθερία να αποφασίσουν εάν, από πότε, και, σε καταφατική περίπτωση, με πόση λεπτομέρεια θα δοθεί ανοικτή πρόσβαση στα δεδομένα που προκύπτουν στο πλαίσιο του σχεδίου, υπό ορισμένες προϋποθέσεις. Το παράδειγμα της CERN καταδεικνύει ακριβώς ότι οι εθελοντικές διαδικασίες από τη βάση προς την κορυφή ανταποκρίνονται πολύ περισσότερο στους υπό συζήτηση προβληματισμούς απ' ό,τι οι κανόνες που επιβάλλονται υποχρεωτικά. Η ΕΟΚΕ συνιστά να δοθεί μεγαλύτερη εμπιστοσύνη στην ικανότητα αυτοοργάνωσης της επιστημονικής κοινότητας. Θα πρέπει να αποφευχθεί οποιαδήποτε αναγκαστική παρέμβαση (βλέπε σχετικά το σημείο 4.3.10) στην μέχρι σήμερα εξαιρετικά επιτυχημένη, αλλά και ευαίσθητη επιστημονική κουλτούρα.

4.3.7 Δεδομένα από δημοσιεύσεις

Θα μπορούσε, για παράδειγμα, να εξεταστεί η δυνατότητα να προετοιμαστεί ηλεκτρονικά και να καταστεί ανοιχτά προσβάσιμη μια επιλογή (βλέπε σημείο 4.2) δεδομένων στα οποία βασίζονται οι δημοσιεύσεις «ανοικτής» πρόσβασης, σε συνδυασμό με τις δημοσιεύσεις. Θα πρέπει, όμως, να τεθεί επίσης το ερώτημα και να εξεταστεί κατά πόσο το προσδοκώμενο όφελος από την επιγραμματική εκμετάλλευση των δεδομένων από τρίτους πράγματι δικαιολογεί τον συνεπαγόμενο πρόσθετο φόρτο εργασίας για τους αρχικούς δημιουργούς, ο οποίος τους αποσπά από τις δικές τους ερευνητικές δραστηριότητες.

4.3.8 Πιλοτική δράση

Η ΕΟΚΕ στηρίζει τις προσπάθειες της Επιτροπής να ξεκινήσει μια πιλοτική δράση σε ένα σχετικά απλό και ενδεδειγμένο εξειδικευμένο πεδίο προκειμένου να αποκτηθεί εμπειρία. Κρίνεται επίσης σκόπιμο να συνταχθεί έκθεση σχετικά με την επιδιωκόμενη προστιθέμενη αξία.

4.3.9 Γραφειοκρατία και αποδοχή

Η σημαντική δυσαρέσκεια πολλών ερευνητών για την υπερβολική γραφειοκρατία, εκ μέρους της Επιτροπής, στις διαδικασίες υποβολής αιτήσεων και ανάθεσης συμβάσεων έχει, στο μεταξύ, μετριαστεί ως ένα βαθμό χάρη στις προσπάθειες που καταβλήθηκαν για την απλούστευση και τη διασφάλιση της συνέχειας⁽⁷⁾ των χρηματοδοτικών μηχανισμών. Θα μπορούσε, όμως, να ξεσπάσει εκ νέου λόγω πλημμυρής μελετημένων νέων απαιτήσεων, παρεμβάσεων στο ερευνητικό έργο και πρόσθετων γραφειοκρατικών φραγμών.

4.3.10 Το συμφέρον του «χρηματοδότη»

Στη συζήτηση σχετικά με τα προαναφερόμενα θέματα προστίθεται επίσης το ερώτημα αν και κατά πόσο ο «χρηματοδότης» ή ο «φορολογούμενος», που εν προκειμένω εκπροσωπείται από την Επιτροπή, θα πρέπει απλώς να θέσει ως όρο για την παρεχόμενη χρηματοδότηση την ανοιχτή διάθεση του συνόλου των ερευνητικών δεδομένων στο διαδίκτυο. Με την επιφύλαξη των παρατηρήσεων που διατυπώνονται στα σημεία 3.1 και 3.2, το θέμα αυτό δεν συνιστά αντικείμενο των προβληματισμών της παρούσας γνωμοδότησης.

Αυτό που απασχολεί περισσότερο την ΕΟΚΕ είναι το ποιες μέθοδοι χρηματοδότησης και διαχείρισης της έρευνας πρέπει να εφαρμοστούν – επίσης προς το συμφέρον του «χρηματοδότη» –, ούτως ώστε να επιτευχθούν βέλτιστα επιστημονικά και οικονομικά αποτελέσματα.

4.4 Πρόσθετη επιβάρυνση των προϋπολογισμών για την έρευνα

Όλες οι δράσεις που προτείνει η Επιτροπή απαλλάσσουν τους αποδέκτες πληροφοριών (δημοσιεύσεις, δεδομένα) από την υποχρέωση χρηματικής αντιπαροχής. Αντ' αυτού, το κόστος αυτό βαρύνει τους δημιουργούς των δεδομένων και των δημοσιεύσεων, δηλαδή τους ερευνητές και τους ερευνητικούς οργανισμούς. Επομένως, οι δαπάνες αυτές πρέπει να καταλογιστούν στον εκάστοτε προϋπολογισμό για την έρευνα, και εφόσον πρόκειται για χρηματοδότηση εκ μέρους της ΕΕ, θα πρέπει να συμπεριληφθούν στον προϋπολογισμό του «Ορίζοντα 2020». Για τον λόγο αυτό, αυτό το κόστος πρέπει να συνυπολογιστεί στο ποσό της εκάστοτε χρηματοδοτικής στήριξης.

4.4.1 Στην περίπτωση της ανοιχτής πρόσβασης σε επιστημονικές δημοσιεύσεις, ο εκάστοτε προϋπολογισμός για την έρευνα δεν θα πρέπει να καλύπτει μόνον τις δαπάνες που απαιτούνται για την επίτευξη νέων ερευνητικών αποτελεσμάτων, αλλά και το κόστος που συνεπάγεται η διάθεσή τους στο ευρύ κοινό.

4.4.2 Κάτι ανάλογο ισχύει και για το κόστος της αυξημένης αποθήκευσης δεδομένων και των δαπανών προσωπικού και υποδομών που αυτή συνεπάγεται (μεταξύ άλλων βασική προϋπόθεση για το σημείο 4.4.3).

4.4.3 Και ασφαλώς αυτό ισχύει ειδικά για τις πρόσθετες δαπάνες που συνεπάγεται η εξασφάλιση της ανοιχτής πρόσβασης του κοινού σε όλα ή σε επιλεγμένα ερευνητικά δεδομένα.

4.5 Πιθανές παρανοήσεις

Η ΕΟΚΕ έχει την εντύπωση ότι ορισμένες απαιτήσεις και επιχειρήματα που προβάλλονται στην πολιτική συζήτηση όσον αφορά την ανοιχτή πρόσβαση βασίζονται σε παρανοήσεις σχετικά με τις μεθόδους εργασίας που εφαρμόζονται στην επιστήμη και την έρευνα, καθώς και σχετικά με την ικανότητα των απλών πολιτών να ερμηνεύσουν τα επιστημονικά δεδομένα. Κατά κανόνα, οι επιστημονικές δημοσιεύσεις είναι κατανοητές μόνο για τους εμπειρογνώμονες που δραστηριοποιούνται στον εκάστοτε εξειδικευμένο κλάδο· συνεπώς, η ανοιχτή πρόσβαση εξυπηρετεί αποκλειστικά την ενημέρωση των εμπειρογνομόνων. Το ίδιο ισχύει για την πρόσβαση σε ερευνητικά δεδομένα.

4.6 Πληροφόρηση των πολιτών και πολιτικοί παράγοντες

Ως εκ τούτου, είναι ακόμη σημαντικότερες όλες οι προσπάθειες που καταβάλλονται για να παρουσιαστούν τα κύρια μηνύματα των νέων επιστημονικών πορισμάτων στους μη ειδήμονες. Η ΕΟΚΕ έχει επισημάνει επανειλημμένα τη σπουδαιότητα αυτών των μέσων και αναγνωρίζει της συναφείς προσπάθειες της Ευρωπαϊκής Επιτροπής, συμπεριλαμβανομένης της διαδικτυακής πύλης CORDIS⁽⁸⁾. Θα πρέπει να προβληθεί η ενεργός δράση των επιστημόνων που διαθέτουν το χάρισμα να παρουσιάζουν με κατανοητό τρόπο στο ευρύ κοινό τα πορίσματα του εξειδικευμένου κλάδου τους. Τέλος, είναι επίσης σημαντικό οι πολιτικοί παράγοντες να είναι όσο το δυνατόν καλύτερα ενημερωμένοι σχετικά με το περιεχόμενο και τη σπουδαιότητα των επιστημονικών πορισμάτων, καθώς και το δυναμικό της περαιτέρω έρευνας, προκειμένου να μπορούν να λαμβάνουν πλήρως τεκμηριωμένες αποφάσεις.

⁽⁷⁾ EE C 48 της 15.2.2011, σ. 129.

⁽⁸⁾ http://cordis.europa.eu/home_de.html

4.7 Πρόσβαση σε εμπειρογνώσια

Συχνά, οι επιχειρήσεις και οι οργανώσεις της κοινωνίας των πολιτών διαμαρτύρονται για ανεπαρκή πρόσβαση σε εξειδικευμένη εμπειρογνώσια. Αυτός είναι ο λόγος για τον οποίο είναι ιδιαίτερα σημαντικό για τις ΜΜΕ να διαθέτουν έναν τουλάχιστον εσωτερικό ή εξωτερικό εμπειρογνώμονα που να είναι σε θέση να ερμηνεύσει τα δεδομένα αυτά, ή να διαθέτουν πρόσβαση σε μία αντίστοιχη συμβουλευτική οργάνωση. Επιπλέον, η ΕΟΚΕ παραπέμπει αφενός στις συστάσεις της (σε παλαιότερη γνωμοδότησή της ⁽⁹⁾) προς την Επιτροπή σχετικά με τη δημιουργία μιας ειδικής μηχανής αναζήτησης για τον συγκεκριμένο τομέα και, αφετέρου στη μηχανή αναζήτησης που παρέχει το Ευρωπαϊκό Γραφείο Διπλωμάτων Ευρεσιτεχνίας ⁽¹⁰⁾,

μέσω της οποίας μπορούν να αναζητηθούν σήμερα τα περισσότερα πρόσφατα έντυπα προδιαγραφών των διπλωμάτων ευρεσιτεχνίας σε παγκόσμιο επίπεδο.

4.8 Διαδικτυακή πρόσβαση σε παλαιότερες δημοσιεύσεις

Πέρα από το θέμα που εξετάζεται στην παρούσα γνωμοδότηση, θα παρουσίαζε ενδιαφέρον, κυρίως για τις ανθρωπιστικές επιστήμες, να καταστούν ηλεκτρονικά διαθέσιμες στο διαδίκτυο παλαιότερες αυθεντικές δημοσιεύσεις. Η ΕΟΚΕ επικροτεί ασφαλώς οποιοσδήποτε προσπάθειες για την υλοποίηση αυτού του στόχου, ωστόσο, αυτές δεν αποτελούν αντικείμενο της παρούσας γνωμοδότησης.

Βρυξέλλες, 16 Ιανουαρίου 2013.

Ο Πρόεδρος
της Ευρωπαϊκής Οικονομικής και Κοινωνικής Επιτροπής
Staffan NILSSON

⁽⁹⁾ EE C 218 της 11.9.2009, σ. 8, σημείο 3.2.

⁽¹⁰⁾ <http://worldwide.espacenet.com>